

Tampereen Opas

Kesäkuussa

1922

Sisältö:

Entinen Tampere
Nykyinen Tampere
Yleiset laitokset
Taksat
Junain kulut
Näyttelyt
Kaupungin kartta

***Kustantaa Suomen Käsityönopetta-
jain Liitto lepokotinsa hyväksi.***

O. Y. POHJOISMAIDEN YHDYSPANKKI

(A. B. NORDISKA FÖRENINGSBANKEN)

PÄÄKONTTORI **HELSINGISSÄ**
51 HAARAKONTT. MAASEUDULLA

OMAT VARAT SMK. 275,000,000:-
VUODEN 1921:n KOKONAISLIIKE:
120 MILJAARDIA SMK.

PANKILLA ON ERI TILEILLÄ YLEI-
SÖN VAROJA TALLETETTUINA
YLI KAHDEN MILJAARDIN SUOMEN MARKAN

SÄHKÖOSOITE: **UNITAS**

A. B. NORDISKA FÖRENINGSBANKEN

(O. Y. POHJOISMAIDEN YHDYSPANKKI)

HUVUDKONTOR: **HELSINGFORS**
51 FILIALER I LANDSORTEN

EGET KAPITAL FMK 275,000,000:-
TOTAL OMSÄTTH. UNDER ÅR 1921:
120 MILJARDER FMK

Å SÄRSKILDA RÄKNINGAR DEPO-
NERADE MEDEL UPPGÅ TILL
ÖVER TVÅ MILJARDER FMK

TELEGRAMADRESS: **UNITAS**

Tampereen aikaisemmat vaiheet.

Tampereen kaupunki on aina kantanut kutomateollisuuden keskuksen nimeä. Mutta väärin olisi luulla, että kutomateollisuus olisi koteutunut tänne vasta kaupungin perustamisen jälkeen, sillä sitä on harjoitettu täällä jo aikaisemminkin. 1700-luvulla oli pellavan viljely- ja jalostus huomattavassa mitassa Ylä-Satakunnassa, varsinkin Orivedellä ja Längelmäellä. Tätä kansantalouden haaraa, jolla näillä seuduilla katsottiin olevan hyviä menestyksen edellytyksiä, tahdottiin erikoisesti edistää perustamalla Tammerkosken kylään Otavallan kehuuskoulun (spinskola 1. pinni). Hatanpään mahtava isäntä Hannu Henrik Boije, joka myös omisti taloja Tammerkoskella, rakennutti v. 1759 mainitun koulun saaden hallitukseltakin apurahoja. Kun koulussa olivat isäntä ja opettajat ruotsalaisia, ei se liene saanut laajempaa kannatusta. Sen oli noin 10 vuoden kuluttua lopetettava toimintansa, kun valtaan päässyt myssyjen hallitus eväsi siltä kannatusrahat.

Mutta »spinni» oli toiminnallaan nähtävästi antanut sysäyksen Tammerkosken merkitykselle teollisuuspaikkana. Se oli ollut hyödyksi myöskin sikäli, että se saattoi rukkitunnetummiksi paikkakunnalla. Kerrotaan Boijella olleen Hatanpäällä pienen pellavatehtaankin, joka ei kuitenkaan ole verrattavissa nykyajan tehtaisiin muutenkuin nimeltä, sillä siksi alkuperäinen se lienee ollut.

Kun Ylä-Satakunnassa ei ollut sellaista kaupunkia, jossa maalaistuotteet olisi voitu vaihtaa taloudessa tarvittaviin muihin tavaroihin, täytyi maalaisten tehdä matkoja rannikkokaupunkeihin, sillä Hämeenlinna mitättömyytensä vuoksi ei kyennyt kauppohenkilöiksi. Turku käytettiin mieluummin ja aina Orivedeltä, jopa pohjoisemmastakin tehtiin sinne »kaupunkireisuja». Ylä-Satakunnassa taasen kävivät maalaistavaroita ostelemassa tavallisimmin Turun, Rauman, Naantalın ja Uudenkaupungin porvarit. Pori sivuutettiin kaupoissa, koska sen porvareita pidettiin köyhänpuoleisina. Sitä paitsi pidettiin Ylä-Satakunnassa eri paikoissa vuosittain vilkkaita markkinoita. Kreivi Pietari Brahe antoi v. 1638 n. s. »patentin»

Tammerkosken markkinoista. Piispala oli myös huomattu suurien markkinoiden pitopaikkana.

Ajatus kaupungin perustamisesta Ylä-Satauntaan oli siis vähitellen vakaantunut. Kirkkoherra ja valtiopäivämies Eerik Edner teki vv. 1771—1772 valtiopäivillä anomuksen kaupungin perustamisesta Tammerkosken kylään. Hän perusteli anomustaan kaikilla niillä syillä, jotka saattoivat esittää paikan edullisuutta. Anomuksen johdosta pidettiin Tammerkosken säterissä kokous, jossa oli läsnä säätyläisten ja rahvaan edustajia m. m. 15:sta pitäjistä. Kaikki puolsivat yksimielisesti kaupungin perustamista Tammerkoskelle. Ainoastaan Ylä-Satakunnan talonpoikain valtiopäiväedustaja Matti Tuomaanpoika Markkula esitti merkkillisen kirjoituksen aiottua kaupunginhanketta vastaan. Hän toi esiin kaupungin vahingollisuuden maamiehille haitallisena ja maanviljelyksellekin turmiollisena ilmiönä. Mies lienee aikoinaan ollut Suomen ultra-agrarismin ensimmäinen edelläkävijä.

Hallituksestakin tuntui kaupungin perustaminen silloisen merkantilistisen käsityskannan mukaan otolliselta, vaikka Kustaa III antoikin sille — vastoin siihen asti noudatettuja periaatteita — paljon vapaamman kaupunkimuodon.

Matkallaan Suomessa matkusti kuningas Tammerkosken kautta, ihailen näköalaa m. m. Pyynikiltä. Ja kesäkuun 6 p:nä 1775 kirjoitti Kustaa III Helsingissä kaupungin perustamis päätöksen alle. Mutta varsinainen perustamiskirja allekirjoitettiin — nähtävästi alustavien toimenpiteiden viivästymisen vuoksi — Gripsholman linnassa vasta lokakuun 1 p:nä 1779. Jo aikaisemmin mainitulta Hatanpään omistajalta vapaaherra Boijelta lunastettiin kaupungin alueeksi kosken länsirannalla olevat Tammerkosken säterin alueet, jolloin tämä »kitupiikki» sai muiden etujen lisäksi rahassa 30,000 taalaria kuparia korvaukseksi. Kosken itäinen ranta, Kyttälän puoli, jäi Hatanpään haltuun, jolta se lunastettiin kaupungille vasta v. 1876.

Tammerkosken partailla alkoi nyt uusi aika-kaus. Mutta jos luullaan paikan heti kehittyneen edes senkään ajan kaupunkisuhteita vastaavaksi niin pahasti erehdytään. Jonkunlaisena »kauppakylärähjänä» se eleli koko Ruotsin vallan ajan. Toivottuja teollisuuslaitoksia ei noussut niin yhtäkkiä, sillä teollisuus oli täällä vuosikymmeniä vain käsiteollisuutta. Ensimmäinen huomattavampi teollisuuslaitos paikalla oli kaupungin alkuvuosina perustettu kruunun viinapolttimo (»präni»). Tämän perustaminen johtui siitä, että Kus-

taa III oli vähän aikaisemmin ottanut viinanpolton valtakunnassa kruunun monopoliksi, parantaakseen täten valtionsa huonoja raha-asioita. Tampereen teollisuus on siis alettu oikeastaan »viinan merkeissä».

Suuri ei ollut alkavan kaupungin väkilukuun, sillä esim. v. 1781 muutti kaupunkiin 8 perhettä, joiden luettelo päättyy ajuriin, nimeltä Matti Tammerfors. Kaupunkiin muutti väkeä aina vuosittain, ollen suurin muuttajien luku vuosien 1781—1785 välillä 27 perhettä vuodessa ja koko väkiluku 297 henkeä. Tästä tasosta se kohosi vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Kaupungin 65 asutusta talosta oli silloin jo kolme »trahtöörien» (kapakoiden) hallussa. V. 1800 nousi asukasluku 463:een ja v. 1810 682:een henkeen.

Kaupungin vanhimpia, jotka olivat nykyisen valtuuston edeltäjät, mainitaan ensi kerran v. 1793. Ensimmäiset raatimiehet sai kaupunki vasta v. 1802. Hupaisena muistona merkittäköön että maaherra Fredensköld perusti 1780 kaupungin kassan 171:n riksin, 4:n killingin suuruisella summalla.

Kaupunkien luonteenomainen toimintamuoto, kauppa, pysyi kauvan varsin mitättömänä. Kun väkiluku oli sangen pieni, ei kaupunki voinut ostaa eikä kuluttaa niitä maalaistavaroita, joita sen ympäriltä tuotiin myytäväksi. Sen tähden matkustivat maalaiset edelleenkin muualle, varsinkin Turkuun, josta tullessaan toivat tarvitsemiaan tavaroita. Siihen, ettei kauppiaskunta nopeammin kasvanut, vaikutti osaltansa myös se erikoisasema, joka silloisen ammattipakon valitessa soi kauppiaille oikeuden ottaa ammattikunnan jäseniksi ainoastaan mieleisiänsä pyrkiöitä.

Tampereen kauppiaat ja porvarit koettivat parantaa asemaansa käymällä markkinoilla muualla. Muiden kaupunkien tapaan yrittivät hekin hallituksen avulla järjestää itselleen markkinoita muihin seutuihin, joissa vain he saisivat esiintyä kaupantekijöinä. M. m. Oriveden markkinoita anoivat he määrättäviksi yksinomaan heille, mutta anomus hylättiin. Vähitellen saatiin markkinoita Tampereellekin, jopa useampia vuodessa. Puheen ollessa markkinoista teemme pienen hyp-päyksen ajassa eteenpäin katsoaksemme minkälaiset jymy-meiningit niistä vähitellen kehittyivät. Kuvauksessa esim. vuoden 1832 markkinoista sanotaan, että »torilla voimme lukea toistasataa kauppa- ja anniskelupaikkaa. 10:stä tai 11:sta kaupungista on saapunut käsityöläisiä ja marke- tentareita. Omat kauppiaat ja käsityöläiset ovat

häviävän vähäisenä joukkona melussa, vaikka joka mies on liikkeessä.»

»Ne ovat kuin äkillinen vedenpaisumus nuo markkinat. Jokainen asukas koettaa saada itselleen markkinaväen rahoja. Pastori Brander, koulunopettaja Tuomas Timoteus Kriander, viskaali Nyberg, tuomari Palander ja raatimies Grek eivät nyt jouda siveyttä saarnaamaan eikä lakia lukemaan, sillä heillä on jokaisella talossaan »trahööri», joka anniskelee kansalle tarpeellista markkinahuumausta. Millaiset johtajat, sellainen lauma».*)

Mutta palatkaamme hetkiseksi takaisin Tampereen aikaisempaan kehitykseen. Siitä puhuttaessa ei sovi mainitsematta sivuuttaa aloittelevan kaupungin käsityöläisluokkaa, koska se oli monet vuosikymmenet sen huomatuimpia asukasryhmiä. Luonnollisesti se puuttui alkuvuosina melkein kokonaan, mutta vähitellen käsityöläisluokkakin voimistui. Mutta vielä v. 1802 etsittiin Tampereelle julkisella kuulutuksella Turun sanomalehdessä kokonaista 9 eri ammattilaista. Käsityöläiset olivat ylimalkaan liikkuvaa väkeä, mutta ne, jotka jäivät kaupunkiin, elivät töillään, taloillaan ja viljelysvainioillaan. Ja useat heistä edistyivät ammatissaankin sekä sitä mukaa myös varallisuudessa. He arvostelivat alansa kunniakkaaksi, pitivät kunniansa vanhat traditionsa ja kohosivat monetkin kaupunkinsa huomatuiksi miehiksi.

Työväenluokka oli aloittelevassa kaupungissa varsin vähäinen, ja kaupungin hallitus hoiti sitä senaikuisella patriarkaalisella tavalla. Se lupasi, tai eväsi heidän kaupunkiin pääsynsä, miten milloinkin tarve vaati. Vielä kauvan varsinaisten tehtaitten perustamisen jälkeenkin vallitsivat samanlaiset olosuhteet.

Mitä teollisuuslaitoksiin tulee, kului paljon aikaa, ennenkuin ne vastasivat vähääkään niiden perustamisessa niihin asetettuja toiveita. Puhuttiin tehtaitten ja manufaktuurilaitosten perustamisesta, mutta vuosikymmenien ajan ne supistuivat pieniin valkkeihin, värihuoneisiin ja verankutomotupiin pitkin kosken rantaa. Mutta niidenkin omistajia kutsuttiin kuitenkin suurellesiti »fabrikööreiksi». Heistä puhuttaessa on velvollisuus mainita eräs muita merkillisempi nimi, Abraham Häggman. Hän perusteli kaikenlaisia tehtaita, joista ei kuitenkaan jäänyt kuin yksi jäljelle, nimitt. Tampereen paperitehdas, nyk. Frenckell'in tehdas. Mutta Häggman

*) Väinö Vallinin Tampereen historia, jota muutenkin on lähteenä käytetty.

on kuitenkin Tampereen useimman teollisuusalan kantaisä.

Kuvaavana piirteenä sen ajan teollisuustuotannolle mainitsemme, että Tampereen paperitehtaan, jonka perustamiskirja on vuodelta 1783, valmistusarvo laskettiin vv. 1804—1807 yhteensä 4,680: 24 riksiin ja menot samalta ajalta 4,445: 42 riksiin. V. 1810 joutui tehdas Häggmanin kuoltua oston kautta Hatanpään omistajan, L. G. Lefrenin haltuun, ja v. 1832 myi viimemainitun leski sen Helsingin Yliopiston kirjanpainajalle J. Ch. Frenckellille.

Suomen jouduttua Venäjän vallan alle, osoitti keisari Aleksanteri I erikoista huomiota tälle kaupunkipahaiselle. Matkallaan maassa poikkesi keisari Tampereelle syyskuussa 1819 ja otettiin vastaan kaikella sillä juhlallisuu-della, mihin Tampere kykeni. Majesteetti asui kauppias Kust. Lundahlin talossa. Tarina kertoo erään suutari Waksanderin pystyttäneen talonsa pihalle illaksi juhlalyhdyn ja varustaneen sen seuraavalla kirjoituksella:

»Jumala siunatkoon Aleksanderia, että hän muistaisi Waksanderia.»

Aleksanteri kävi kosken niskassa ihailemassa mahtavaa luontoa ja on Kotkankalliolla sen muistona taulu latinankielisine muistokirjoituksineen. Paras seuraus keisarin tuttavuudesta Tampereen kanssa oli epäilemättä hänen julistuksensa Tampereen vapaakaupunkioikeuksista v:na 1821.

Vapaakaupunkioikeuksien voimaan luottaen, Tampereelle sitten perustettiin melkein kaikkia tehtaita, joista toiset jäivät jatkamaan toimintaansa, mutta monet kuihtuivat pois. Rahapajan ja ruutitehtaan perustamistakin hommattiin, mutta jäivät ne toteuttamatta.

Teollisuuslaitoksen perustamishommissa saapui tänne v. 1819 mies, joka perustamallaan laitoksella on Tampereen kutomateollisuudelle antanut alkusysäyksen ja samalla ikuistuttanut nimensä tämän kaupungin historiaan. Tämä mies oli skotlantilainen teollisuusmies James Finlayson. Hän oli kotimaastaan kulkeutunut Venäjälle ja siellä työskennellessään keisarillisessa manufaktuurilaitoksessa, ammattitaidollaan ja puhtaalla elämällään saavuttanut korkean suosijansa luottamuksen. Laajassa anomuskirjassaan pyysi hän keisarilta perustettaville tehtailleen laajoja oikeuksia ja aineellista kannatusta. Rohkeasti Finlayson pyysi, ja paljon hänelle myös annettiinkin. Hän sai maata ja vettä sekä rahalainojakin. Hänen teollisuuslaitoksensa oli alussa vaatimaton rautavalimo, ja kun se ei ottanut menestyäksensä,

muutti hän sen puuvillalangan kehräämökseksi, ja nyt alkoi sille parempi menestys. Se rupesi vähitellen kehittymään laajemmaksi laitokseksi, mutta sen perustaja oli vuosien ponnisteluissa ruvennut väsymään ja halusi myydä sen. Lopulta ilmestyivätkin ostajat, keisarin henkilölääkäri Yrjö Adolf Rauch, Pietarista ja Räävelin toisen luokan kauppias Kaarle Samuli Nottbeck. V. 1836 ottivat he tehtaan haltuunsa ja jatkoivat sen toimintaa Finlayson ja Kumpp. nimellä. Suurilla rahavaroillaan laajensivat uudet omistajat tehdasta, ja se on yhä laajentunut, niin että se nyt on alallaan maamme suurin. James Finlayson erosi luonteensa ja tapojensakin puolesta suuresti ympäristöstään. Kuuluen kveekarien uskonlahkoon, noudatti hän näiden periaatteita alaisiaankin kohtaan. Hänen rouvansa ruokki ja koulutti tehtaalaisten lapsia kuten omiansa, ja heidän laitoksessaan vallitsi täysi patriarkaalinen henki isännän ja palvelijain kesken. Samansuuntaisesti jatkuivat siellä olot heidän lähdettyäänkin, mikä ei ole ollut lyömättä leimaansa sen talon oloihin myöhempiin aikoihinkin. James Finlayson muutti kotimaahansa, jossa kuoli Edinburgissa 1852.

Tässä katsauksessa Tampereen aikaisempaan historiaan on sitäpaitsi mainittava eräitä muitakin teollisuuslaitoksia, joiden perustaminen on läheisesti vaikuttanut kaupungin kehitykseen.

V. 1842 saivat senaattori Aug. Ramsay ja Hatanpään omistaja N. J. Idman oikeuden malmin nostoon eräistä järivistä ja Tampereen masuunin perustamiseen.

V. 1847 annettiin oikeus Petersonin villakehruutehtaan perustamiseen.

Vuoden 1848 kaupungin tileissä on vielä merkitty ostetuksi 1 rasia raapaisutikkuja 1.3 hopeakopeikan hinnalla, mutta jo 1852 perusti kauppias Henr. Eliander tänne ensimmäisen tulitikkutehtaan. V. 1851 mainitaan kaupungissa jo »oluenpanija, joka oli kauppias A. F. Lindberg», ja sen jälkeen on niitä ollut täällä monennimisiä »pryköreitä».

V. 1856 sai Laukon kartanon isäntä, varatuomari Adolf Törngren, oikeuden perustaa tehtaan pellava- ja hamppullangan sekä kankaitten valmistusta varten. Mutta T. teki ruukinpatruuna Gustaf Wasastjernan kanssa sopimuksen, perustaakseen yhdessä hänen kanssaan omistamalleen masuunin alueelle pellavatehtaan. V. 1859 alkoikin jo tehdas toimintansa. Sitä ovat koetelleet taloudelliset vaikeudet ja suuret tulipalot, mutta se on noussut entistä ehompana, ja tunnetaan nyt laajalti.

Edellisen kanssa melkein samoilta vuosilta laskee ikänsä Tampereen verkatehdas. Sitä on 1856 alettu rakentaa, ja sillä on ollut samanlainen tie vaikeuksien kautta, ennenkuin se on saavuttanut nykyisen asemansa.

Myöhemmän ajan lapsia ovat O. Y. Dahlbergin, nyk. Suomen Trikootehdas, F. Klingendahl'in Tampereen Puuvillateollisuus O. Y:n ynnä monet muut tehtaot, jotka ovat kohonneet Tammerkosken alkuvoimasta tähän kaupunkiin.

Olemme lyhyin piirtein seuranneet kaupunkimme kehitystä kyläpahasesta melkoiseksi teollisuuskeskukseksi. Kehittyvän teollisuuden kanssa rinnan alkoivat myös saada jalansijaa muut kaupunkiharrastukset, joista kauppa on ollut huomattavin. Mutta yleensä oli vanhan Tampereen kauppiasluokka pinttynyt vanhoihin katsantokantoihin, ja vapaammat tuulet rupesivat heidän keskuudessaan puhaltamaan vasta elinkeinoasetuksen uudistamisen jälkeen. Esimerkkinä ajan näkökohdista pari piirrettä:

V. 1825 oli kaupungissa 15 liikettä harjoitettavaa kauppiasta, mutta kauppa Kustaa Lundahl esitti, ettei Tampereella vastaisuudessa suvaittaisi enempää kuin 10 kauppiasta. Kun kaupungin mahdavin mies teki esityksen, niin hyväksyivät kaupungin vanhimmat sen maaherralle lähetettäväksi, joka tietysti kuitenkin eväsi siltä vahvistuksen.

Kun v. 1850 ensimmäinen naispuolinen kaupallinen yrittelijä, Johanna Vilhelmiina Thurman pyrki kangas- ja rihkamakauppiaksi, sai hän maistraatilta luvan siihen. Mutta tästä kuulumattomasta tapauksesta valittivat miehiset kauppiat senaattiin, mainiten ivallisesti m. m. siitä »kuinka se aika jo oli lähellä, jolloin tästä hameilla varustetusta porvaristosta valitaan palolaitoksen ruiskumiehet ja jolloin raatimiehet hameessa ja aamuröijyssä ainakin lisäjäseninä astuvat luvalliseen maistraattiin.» Kauppialuvan Johanna Thurman siitä huolimatta sai.

Mutta entisistä liikemiehistämme saatetaan esittää toisenlaisiakin piirteitä, sillä muistakaamme vain kauppias G. F. Ahlgrenin suuremμοiset lahjoitukset Tampereelle ja sen lähiseuduille, niin on meillä siinä kuvaus liikemiehestä, joka ymmärsi »rikkauden velvoituksen». Hänen esimerkkiään ovat monet muut seuranneet.

Nyt toimii Tampereella kauppakamari ja on kaupungin liikemiehistön pyrkimyksenä muutenkin valveutuneina seurata aikaansa.

S. A. Nylund.

Nykyinen Tampere.

Vapaakaupunkioikeuksien lakattua ennustettiin Tampereen kaupungille taantumisen aikaa ja otaksuttiin rannikkokaupunkien, varsinkin Turun, asemansa perusteella työntävän sen syrjään. Että niin ei suinkaan käynyt, vaan aivan pävastoin, todistaa vilkas edistyminen kaikilla niin teollisuuden kuin kaupankin alalla, ja edelleenkin elämme Tampereella samoissa merkeissä. Sotavuodet elvyttivät teollisuuden niin täällä kuin muuallakin maassamme, itäinen naapurimme kun silloin työnsi tänne miljoonansa, vaihtaen ne tavaroihin kaikenlaisiin. Tänä aikana vankistuiivat ja laajenivat vanhemmat yritykset entisestään, ja moni »hiljainenkin» tehdas- ja kauppa- ja liike pääsi varmasti jaloilleen, kehittyipä monista pysyväisiäkin suurliikkeitä.

Tässä yhteydessä tulisi mahdolliseksi luetella kaikkia kaupungissamme toimivia tehdaslaitoksia ja kauppa- ja liikkeitä, puhumattakaan lähemmästä tutkiskelusta. Rajoitummekin vain tekemään lyhyen yleissilmäyksen nykyisestä Tampereesta.

Mitä ensiksikin teollisuuteemme tulee, herättää suurinta huomiota ne tehtaot, jotka valmistavat ihmisen verhoiksi välttämättömiä tuotteita. Finlayson & C:o A. B:n ja Tampereen Puuvillateollisuus O. Y:n (Lapinniemen) kuulut puuvillakankaat, Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus O. Y:n ensiluokkaiset pellavakankaat, Tampereen Verkatehdas O. Y:n ja F. Klingendahl & C:o A. B:n parhaat kotimaiset pukukankaat ovat tunnetuita kaikkialla maassamme ja maamme rajojenkin ulkopuolella.

Varsin tyypillinen tamperelainen teollisuus on kenkien valmistus. Turhaan ei Tamperetta kutsuta »suutarien pääkaupungiksi», sillä hyvässä kaupungissamme on toistakymmentä kenkätehdasta, pieniä vastasyntyneitä, keskikokoisia ja suurteollisuusyrityksiä, joista mainittakoon O. Y. Attila, Aaltosen Kenkätehdas O. Y. ja Hyppösen Kenkätehdas O. Y., jotka valmistavat jalkineita vientiäkin varten. Ja tamperelaisen »suutarihengen» vaikutuspiiri ulottuu ulkopuolelle kaupungin rajojenkin, maaseudulle, jossa moni huomattavakin kenkätehdas on Tampereelta käsin saanut aloitteensa. Kenkäteollisuuden yh-

teydessä mainittakoon nahkatehtaista huomattavimmat. O. Y. Attilalla on Pyynikillä oma tehtaansa, ja J. N. Salminen O. Y. nahkatehtaat keskikaupungilla ja Hatanpäällä ovat varsin huomattavat laitokset.

Juutalaiset ovat kautta maailman ja aikojen olleet kuuluisia valmiiden vaatteiden kaupastaan, joskaan heidän tuotteensa eivät aina olekaan kestäneet kunnollista arvostelua. Täällä Tampereella eivät Israelin lapset ole saaneet suuria aikaan tällä alalla, vaan ovat paikkakunnan suomalaiset miehet mahtajina markkinoilla levittäen tuotteitaan kautta maan ja valmistaen sotilas- ja suojeluskuntapukuja suurissa määrin. Uranuurtaja paikkakunnallamme on Pukutehdas O. Y. Varsin suuria myöhäisempiä yrityksiä ovat Vaatetus O. Y., Heikkilä & Kestilä O. Y. ja Tampereen Pukimo O. Y., joista kaksi viimeksi mainittua valmistavat myöskin alusvaatteita.

Entä sitten paidat ja sukat? Suomen Trikootehdas O. Y., joka omistaa myöskin Tampereen Kutomateollisuus O. Y:n, lienee huomattavin tehdas maassamme trikooteosten alalla, edellinen valmistaen trikoopaitoja, -housuja y. m. ja jälkimmäinen pääasiallisesti sukkia. Näsijärven rannalla, Eljanderin niemellä sijaitseva Akkunaverho- ja Paitatehdas O. Y., joka omistaa myöskin tehtaan Hämeenlinnassa, valmistaa täysin ulkolaisten veroisia valkoisia ja värillisiä paitoja, kauluksia y. m. alansa tavaraa, ollen tehdas maamme huomattavin. Erikoista huomiota herättää saman tehtaan ikkunaverho-osasto. Kahdella uudenaikaisella, suurella, englantilaisella kutomakoneella siellä valmistuu toinen uutuus toisensa jälkeen, mallit toinen toistaan hausempia.

Toisen suuren ryhmän muodostavat ne tehtaot, jotka raaka-aineinaan käyttävät rautaa ja puuta.

Raudasta puheen ollen tulee ensinnä mieleen Pellavatehtaan suuremmin konepaja, jonka tuotteista ennenkaikkea mainittakoon komeat ja kestävyystään tunnetut veturit. Työkoneita, höyrykoneita y. m. valmistavat Tammelan Konetehdas, K. F. Dunderberg ja O. Y. Lokomo. Suomen Sahanterätehdas O. Y. ja Tampereen naapurissa, Epilässä, toimiva O. Y. Sahanterä ovat maassamme ainoat tehtaot, jotka suuremmassa määrässä ja erikoisalanaan valmistavat kaikenlaisia sahan- ja höylänteriä. Kassakaappiteollisuutta edustaa kokonaista neljä tehdasta, nimittäin G. R. Grundströmin Kassakaappitehdas O. Y., Kassakaappiteollisuus O. Y., Hämeen Rautateos O. Y. ja Kaarlo O. Granath O. Y.

Puusta puheen ollessa tulkoon ensiksi mainituksi J. W. Enqvist O. Y., joka omistaa Liehlahden suuren ja uudenaikaisen selluloosatehtaan ja pari sahaa, joista toinen on aivan Pohjoisataman suulla. Mainittakoon myöskin Pyhäjärven rannalla sijaitseva, tunnetun tamperealaisen Alfr. Selin-vainajan perustama, sittemmin nimensä muuttanut Pyhäjärven höyrystys O. Y.

Jo aikaisemmin on mainittu J. C. Frenckel & Son A. B:n paperitehdas. Vanhimpia teollisuuslaitoksia kaupungissamme on Tampereen Kattohuopatehdas O. Y., joka valmistaa pahvia. Paperiteollisuutemme sai viime vuonna arvokkaan lisän Haarlan Paperitehdas O. Y:stä, joka sijaitsee Näsijärven rannalla, Porin radan varrella kaupungin ja Santalahden välillä. Tämän tehtaan syntyminen on silmiinpistävimpiä esimerkkejä tamperelaisesta yritteliäisyydestä, sen perustaja posti-, silkki-, kreppi- j. n. e. papereistaan, kirjekuoristaan y. m. paperinjalosteistaan jo aikaisemmin tunnettu tehtailija, Raf. Haarla, kun lähes viidestäkymmenestä ikävuodestaan ja varsin tukalasta ajankohdasta huolimatta sitkeästi ja tarmolla toteutti monivuotisen unelmansa. Tämän yhteydessä mainittakoon vielä Santalahdessa sijaitsevat Näsijärven Pahvitehdas ja Santalahden Paperitehdas.

Paperinjalostustehtaita on Tampereella monta, toiset suurempia, toiset pienempiä. Tunnetuimpia ovat Raf. Haarla, Tampereen Paperinjalostustehdas O. Y., Tampereen Paperiteos O. Y. ja O. Y Kirjokuva A. B., joista viimeksimainittu myy pääasiallisesti kivipainojalosteita. Tampereen Tapettitehtaan O. Y. Epilästä tulkoon tämän yhteydessä mainituksi, tehdas kun on maamme huomatuimpia alallaan, ollen sen valikoimat perin monipuoliset. Se, niinkuin useimmat Tampereen läheistön tehtaot, on tamperelaisten liikemiesten perustama.

Muista tehtaista mainittakoon vielä Tampereen Saippuatehdas O. Y., suuri pyykki- ja hienompien saippuoiden valmistaja ja kynttiläteollisuutemme paras edustaja ja Tampereen Rohdoskauppa O. Y., joka valmistaa lääketieteellisiä ekstrakteja ja ravinto-, y. m. lääkeaineita, käyden laajaa kauppaa niillä kautta maan.

Älkäämme unohtako viime kesänä valmistunutta uutta Kalkkitiilitehdas O. Y:täkään, sekin kun on rakennettu silmällä pitäen suurempaa valmistusta kuin kilpailevat tehtaot muualla Suomessa. Huomiota herättävä on myöskin äsken prustettu Sarvis O. Y., joka valmistaa kaseiinista kampoja koko kansamme tarpeiksi.

Ylläolevasta pintapuolisestakin esityksestä selviää, että Tampere on huomattava tehdaskaupunki, sen merkittävimmät edustajat kun pyrkivät olemaan maamme ensimmäisiä alallaan. Joskin Tampere onkin tyypillinen tehdaskaupunki niin harjoitetaan täällä laajaa kauppaakin. Suurimmiksi ovat paisuneet sellaiset liikkeet, jotka myyvät tamperelaisen manufaktuuriteollisuuden tuotteita, niinkuin luonnollista onkin. Mainittakoon vain tukkuliikkeistä K. P. Ruuskanen O. Y., jolla on haarakonttoreita muissakin kaupungeissa, ja vähittäiskaupoista J. Tirkkonen, joka on kaupunkimme monipuolisin ja ensiluokkaisesti järjestetty kangastavarain liike, »Warenhaus» pienoiskoossa ja jolla on suurta suosiota saavuttanut toinen liike Helsingissä. Rautaja lyhyttavaroilla, koneilla, maanviljelystuotteilla, vieläpä siirtomaatavaroillakin harjoitetaan laajaa kauppaa. Tamperelaiset tukkuliikkeet matkustavat useatkin maamme ristiin rastiin, niinkuin heidän esi-isänsäkin, jotka hevosillaan matkaten kuormistaan möivät tavaraa kaikenkarvaista pohjoiseen ja etelään, itään ja länteen.

Rahan kysyntä ja luoton tarve ovat kasvaneet tietenkin teollisuuden ja kaupan kehittyessä. Eipä ihme siis, että Tampereella toimii kokonaista kahdeksan rahalaitosta, Suomen pankkia lukuunottamatta. Paikallisia pankkeja on kolme, joista huomattavin on Tampereen Osakepankki, perustettu 1898 maakuntapankiksi. Se on 23:n toimintavuotenaan kohonnut maamme huomattavimpien pankkien joukkoon, ollen nykyään viides suurimmista lukien, 15:n pankkilaitoksen jäädessä pienempien joukkoon. Erittäin vakavaraisena laitoksena on Tampereen Osakepankki voinut jatkaa alussa omaksumaansa tehtävää Hämeen, Satakunnan ja Keski-Suomen taloudellisten olojen kehittämiseksi. Suomen Maatalouspankki on perustettu tyydyttämään maaseudun yhä kasvavaa luotontarvetta. Tampereen Säästöpankki myöntää luottoa etupäässä uutisrakennuksiin, ja on meidän kiittäminen juuri sanottua rahalaitosta siitä, että rakennustoiminta täällä on ollut verrattain vilkasta.

Laivaliikenne Näsi- ja Pyhäjärvellä on kesäisin perin vilkasta. Yksin Näsijärvellä kulkee kymmeniä uudenaikaisia laivoja, toiset välittäen matkustaja- ja kauppaliikennettä vedentakaisen maaseudun ja kaupungin välillä, toiset kullettaen kesäasukkaita huviloihinsa ja takaisin suurten puutavarayhtiöitten »puksarien» raahatessa raskaita tukkilauttoja ja kukkuraisissa halkolasteissa olevia proomuja.

Taloudellisen ja aineellisen uurastuksen ohella ei täällä ole sivistysriennotkaan jääneet takapajulle. Paitsi lukuisia kansakouluja, jotka erikoisesti vetävät huomioon puoleensa upeilla rakennuksillaan, on kaupungissamme kuusi oppikoulua, joista yksi ruotsinkielinen; kaikissa oppilaisiksi pyrkiviä runsaammin kuin mitä tilat sallivat vastaanotettavan. Tarpeen vaatimana perustettiin Teknillinen Opisto, joka onkin omiaan juuri Tampereen kaltaisessa teollisuuskaupungissa. Komea opinahjo Pyynikin rinteellä on Tampereen huomattavimpia rakennuksia. Perin ahtaissa huoneusto-oloissa toiminut kauppaoppilaitos on myöskin saanut oman upean talonsa.

Monenmoisia muitakin kouluja toimii täällä, kuten työväenopisto, talouskoulu, kutomakoulu j. n. e.

Tampereen Teatteri on Tampereen huomatuin taidelaitos. Saatuaan ajanmukaisen tyyssijan vuonna 1912 valmistuneesta arkkite. K. S. Kallion piirtämästä teatteritalosta, on teatteri nopeasti kehittynyt, ollen sen esitykset korkeitakin taiteellisia vaatimuksia vastaavat. Teatteri kuuluukin maamme parhaimiin. Työväen Teatteri on niin ikään varsin vaatimattomasta alusta kehittynyt laitokseksi, jota ei voi sivuuttaa, kun on kysymys tamperelaisesta taiteesta. Taide-elämä on muutenkin joltisenkin vilkasta. Kuuluisat kotimaiset ja ulkolaiset taiteilijat antavat täällä usein konsertteja ja näytöksiä, taulu- ja veistosnäyttelyitä on miltei aina, laulua harrastavat ovat muodostaneet sekä mies- että sekaköörin, kolmen suuren elävän kuvain teatterin tarjotessa iltaisin joutohetkien vietettä. Pian on kaupunki saava kauvan kipeästi kaivatun ajanmukaisen kirjastonkin, sillä kauppaneuvos Emil Aaltonen on rakennuksen pohjarahastoksi lahjoittanut miljoonan markkaa, piirtäen siten nimensä arvokkaalla tavalla Tampereen kulttuurihistoriaan.

Sanomalehtiä ilmestyy täällä useampia, joista mainittakoon ennen kaikkia vuosia elänyt Aamulehti ja myöhäisempi Maaseudun Sanomat. Työväellä on oma äänenkannattajansa Kansan Lehdessä.

Vaikka Tampere onkin teollisuuskaupunki, on sängen väärin sitä verrata Manchesteriin, niinkuin usein kuulee tehtävän. Tampere ei ole mikään savuinen ja likainen tehdaskylä, vaan kaunis, puhdasilmäinen, kahden ihanan järven väliin rakennettu sisämaan kaupunki. Matkustajalle tarjoaa se paljon viehätystä. Joskaan ei kaupunkia ole kaunistamassa vallan monet ihmiskäden pystyttämät koristeet, on luonto sitä

runsaammin jakanut sille antimiaan. Pyynikki ihmeellisine, suorine honkineen ja puhtaine, pihkantuoksuisine ilmoineen on viihtyisä paikka kesähelteellä, kauniin, kirkasvesisen Pyhäjärven välkkyessä puitten lomitse.

Tosiaan onnistunut on uimalaitoksen paikka Pyynikin rannassa, jos sitä sitten paljon käyte-
täänkin. Hempeämpää näköalaa kuin Pyynikin ravintolasta Pyhäjärvelle voi tuskin enää toivoa. Varsin valtava ja vaivat palkitseva on sesuorastaan jumalallinen näky, mikä aukeaa eteemme, kavuttuamme Pyynikin näkötorniin. Näsi-
kalliolta taas aukeaa eteemme merenlahden kal-
tainen, mahtava Näsiselkä synkänihanine ran-
toineen. Täällä sijaitsee Näsinlinnassa taiteilija G. Engbergin johtama monipuolinen »Hämeen mu-
seo». Itse Näsikallio on luonnon ja ihmiskäden yhteistyöllä saatu mitä ihanimmaksi. Sen kau-
punginpuoleiseen rinteeseen on kauppaneuvos Tirkkosen lahjoittamilla varoilla rakennettu har-
vinaisen suuremmoinen suihkukaivo, joka on Tai-
teilija Vickströmin luoma. Se on Tampereen huomattavimpia nähtävyyksiä, samoin kuin myö-
hemmin pystytetyt, Vapaudenpatsas Aleksan-
terin kirkkopuistossa ja Sankaripatsas hautuu-
maalla. Johanneksen kirkkoa ihmeellisine maa-
lauksineen, jotka ovat taiteilijoitten Simbergin ja Enckellin kätten työtä, ei kenenkään pidä jät-
tää katsomatta.

Nykyistä Tamperetta kuvatessamme emme valitettavasti saa unohtaa sitä murheellista näkyä, minkä autiaina olevat tontit ja synkkinä törröt-
tävät savupiiput eteemme tuovat. Ne ovat su-
rullisia muistoja vihan verisiltä ajoilta, jolloin ahertava tamperelainen työväki vaihtoi työkalun kivääriin, koneensa kanuunaan ja unohti työnsä, maansa ja kansansa, silpoen omaa elävää ruu-
mistaan. Toivokaamme kuitenkin, että ahkera työ ja tarmokas yritteliäisyys pian saavat komeat kar-
tanot tyhjiin sijoihin, samalla kuin haavat kansan sydämessä kasvavat umpeen. Käsi kädessä pyr-
kiköön Tampereen uuttera kansa tasoittamaan vihan jäljet, uusin voimin ja yksimielisenä kohti uutta ripeätä kehitystä ja uusia voittoja.

O. J.

Aika ja muita tietoja Tampereelta.

Yleiset laitokset.

Lennätinkonttori, Hämeenkatu 27, k:lo 8 a. — 9 i.

Postikonttori, Hämeenkatu 22, k:lo 9 a. — 5 i.

Pankit $\frac{1}{2}$ 10—2.

Jumalanpalveluksia

24 ja 25 p. kesäkuuta

Aleksanterin kirkossa k:lo 9 a., 12 p. ja 6 i.

Johanneksen » k:lo 9 a., 12 p. ja $\frac{1}{2}$ 5 i.

Vanhassa » k:lo 12 p.

Hartaushetkiä

26 ja 30 p. kesäk. Johanneksen kirk. klo 6.

28 p. » Aleksanterin » klo 6.

Ajuritaksat.

Tampereen Kaupunki on jaettu kolmeen alueeseen, jotka ovat: Rautatiealue, Koskialue ja Puistoalue. Taksa alueen sisäpuolella on Smk 5:—. Ajettaessa jonkun alueen rajain poikki tulee Smk 1:— lisämaksua. Yöllä on 50 % koroitus.

Asemalta maatalousnäyttelyyn Hatanpään näyttelypaikalle Smk 20:— ja asemalta teollisuusnäyttelyyn Smk 5:—.

Junain aikataulut,

erikoisesti näyttelyajan vakinaisista ja ylimääräisistä junista on naulattu esille Teollisuusnäyttelyn kaikille porteille ja kanslioissa.

Maatalousnäyttely

sijaitsee rautatieasemalta suoraan etelään, 2 km matkan päässä Hatanpään vainioilla. — Avoinna 21/6 k:lo 10—8, 30/6 klo 9—8.

Teollisuusnäyttely,

käsittävä kotiteollisuuden, taideteollisuuden, ammattikäsitöiden ja tehdasteollisuuden valmisteita, sijaitsee Hämeenkadun päässä, Aleksanterin kirkon kupeella. Avoinna 21/6 k:lo 10—8 huoneustoissa ja edelleen 8—11 ulkosalla. 22/6—30/6 kl. 9—6 huoneustoissa ja edelleen k:lo 6—11 ulkosalla.

Kansalaiset!

Tampereelle kesäkuun 21 ja 30 päivien välisenä aikana saavuttuanne hankkikaa heti itsellenne seuraavat

SUOMEN XII YLEISEN MAATALOUSNÄYTTELYN

julkaisut:

- 1) NÄYTTELYESINEIDEN JA NÄYTTEILLE PANIJAIN LUETTELO, noin 600 sivua käsittävä teos, jossa on tarkka luettelo kaikista näytteille panijoista, näyttelyesineistä ja eläimistä tuotanto-, kulutus- ja polveutumistietoineen, karttoja y. m. Sen hinta tulee olemaan 5 à 10 markkaa.
- 2) MAATALOUSNÄYTTELYN OPAS, joka sisältää Tampereen ja näyttelyalueen kartan, kaikki tiedot junaliikenteestä, taksoista, teatterinäytöksistä, konserteista, kansanjuhlista, urheilukilpailuista y. m., joita näyttelyn aikana Tampereella järjestetään. Lisäksi on siinä näyttelypäivien työjärjestys kentällä. Tampereen historiaa ja nähtävyyksiä y. m. sellaista selostetaan tässä 4 arkin kirjassa, jonka hinta on vain 2 à 3 markkaa.
- 3) TYÖMESTARUUSKILPAILUJEN OSANOTTAJAT, joka sisältää valokuvat ja elämäkerralliset tiedot kaikista kyntö-, ojitus-, juurikasvimaan perkaus-, lypsy-, keritsemis- ja hevosten hoitomestaruuskilpailuihin ilmoittautuneista 156 henkilöstä. Kirjanen sisältää noin 60 sivua ja maksaa vain 2 à 3 markkaa.
- 4) POSTIKORTTIKUVIA maan parhaista hevosista, nautakarjasta, sioista ja lampaista y. m.

Maatalousnäyttelyn kentällä käydessänne älkää unohtako

ELÄVIENKUVIEN TEATTERIA

jossa esitetään paitsi maataloudellisia eläviäkuvia kotimaasta ja ulkomailta, myöskin kaunokirjallisia filmejä.

Maatalousnäyttelyn Toimisto

Käsityökodin arpajaiset

pyrkivät valtaamaan hyvin keskeisen huomion näyttelyiden aikana Tampereella. Suomen Käsityöopettajain Liitto aikoo niitten avulla pysyttää uhrautuvasta työstään väsähtäneille käsityöopettajille lepokodin, Käsityökodin. Uuden uutukaiseen tekniikkaan nojaten nämä arpajaiset saadaan sellaisiksi, että **arvat ovat matemaattisen tasaisesti sekoitetut**. Arpoina ostetaan lasturasioita, joitten sisään on arvat suljettu.

Voittokokoelma on suurenmoinen. 20 huonekalustosta on arvokkain 5000 mk:n hintainen arkkitehti Oiva Kallion piirtämä ja Mikko Hyppösen Lahdesta kotiteollisuutena valmistama. Muina voittoina 2 kpl 3000 markan arvoista ompelukonetta, 100 taideteosta Haloselta, Hämmäläiseltä, Gebhartilta, Engbergiltä, Haapasalolta, Takaselta y. m., arvokkaimpia naisten ja miesten kotiteollisuustuotteita sekä kotimaista teollisuustavaraa runsaasti. Osa voitoista on rakennuksessa K, osa

kaikkialla teollisuusnäyttelyssä

ja on voittoihin kiinnitetty Oppaan kansilehdellä näkyvä merkki.

Ei kadu näitä arpoja ostanut.

R. E. WESTERLUND

O. Y. A. B.

MUSIIKKIKAUPPA

HELSINKI. Pohj. Esplanaadik. 37.

TURKU,
Ven. Kirkkok. 23

TAMPERE,
Hämeenk. 21

Varasto Flyygeleitä ja Pianiinoja sekä
Urkuharmonieja

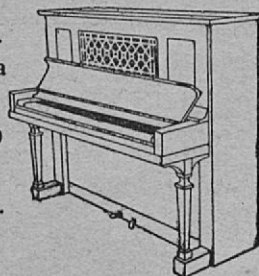
Tunnetuimmat merkit!

Maksuehdoilla sekä takauksella

Kielisoittimia, Grammofo-
neja, Torvisoittimia Kielii ja
kaikenlaisia tarpeita.

LAAJA NUOTTIVARASTO

Täydellinen Korjauspaja
Luetteloja vapaasti.

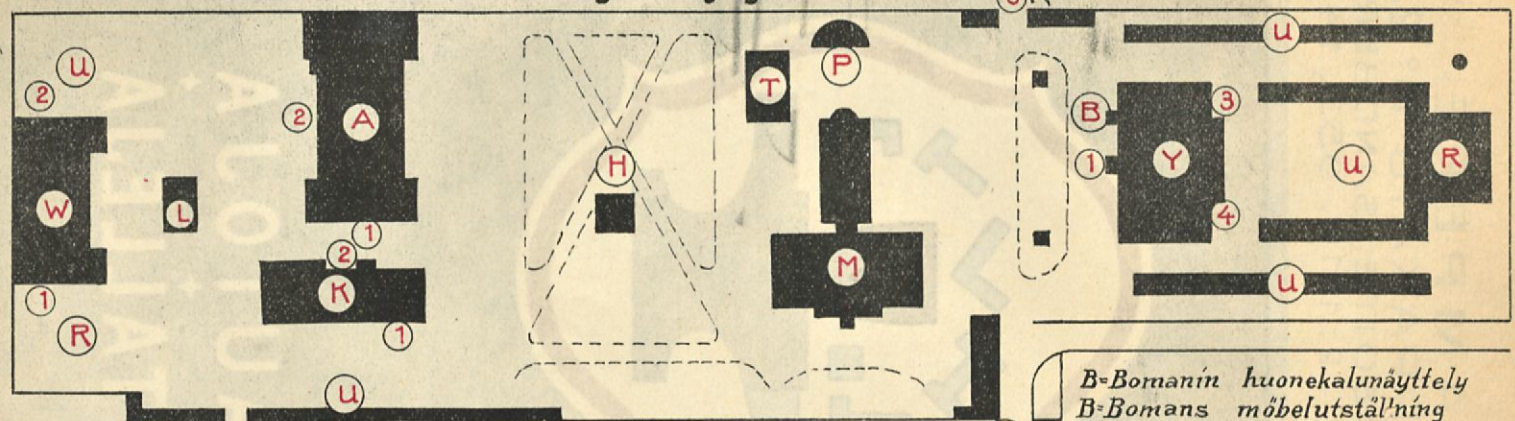
Haaraosasto, Tampereella Hämeenk. 21 Tel. 1596

Hallituskatu

Regeringsgatan

U
Kouluk
Skolg

Parkgatan
Puiستokatu

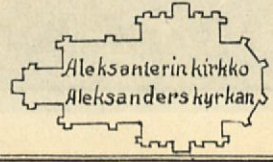
B-Bomanin huonekalunäyttely
B-Bomans möbelutställning

Hämeenkatu

Tavastgatan

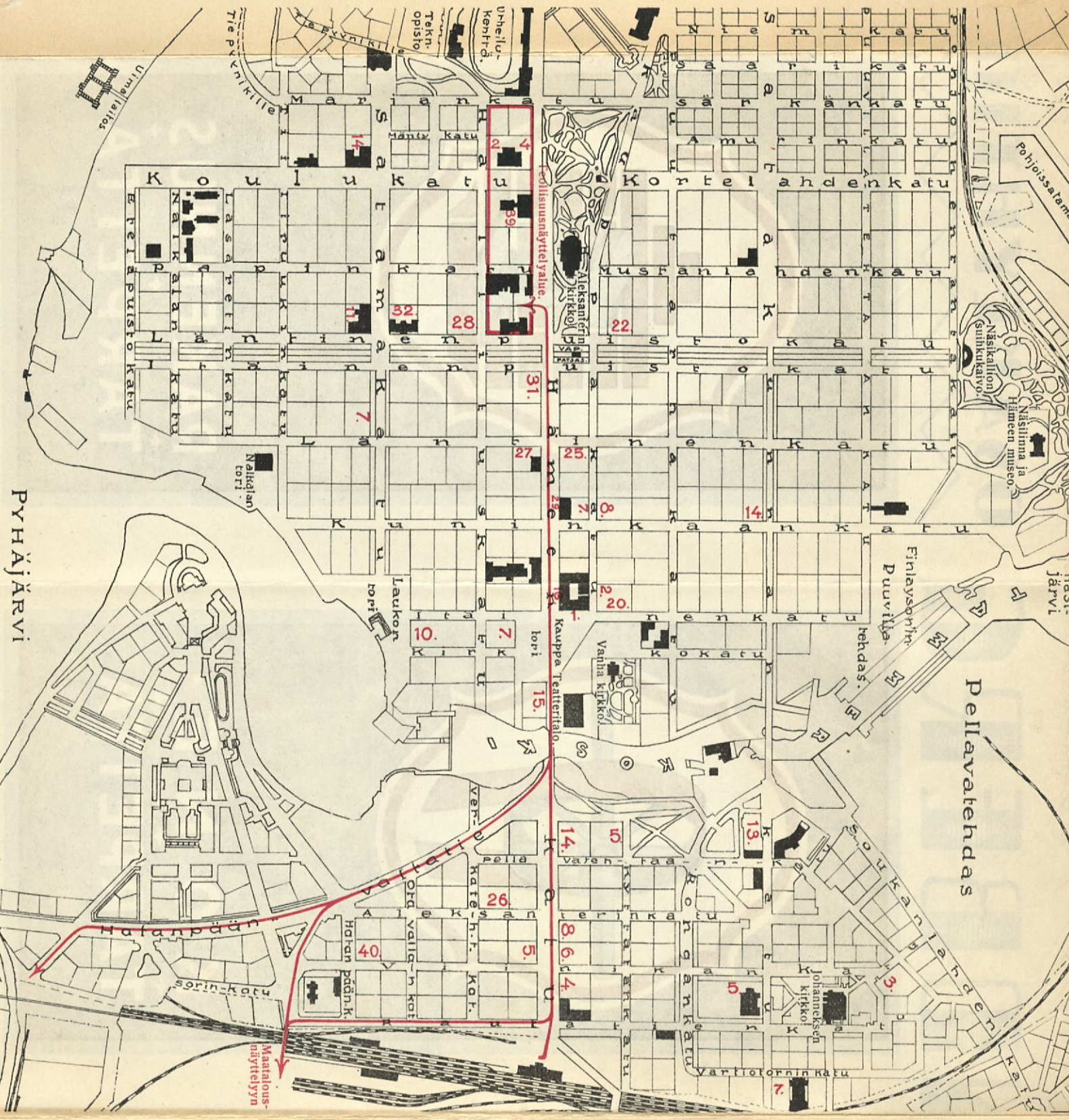
S
Z

- A = Kotiteollisuutta, hemslöjd
- H = Huviosasto, nöjesavdelning
- Y = Messunäyttely, mässan
- R = Ravintoloita, restauranger

Teollisuusnäyttely **Industriutställning**
Tampereella *i Tammerfors*
Asemakaava **Situationsplan**

Scale: 0 10 20 30 40 50 60 70 80 90

Liikkeitä, yleisiä laitoksia y. m. nähtävyyksiä Tampereella.

Konekauppa Osakeyhtiö AATRA

Hämeenkatu 6.
Puhelimit: 120, 370 ja 1380.
Maanviljelyskoneita.

Akkunaverho- ja Päitätehdas O. Y.

Myymäla ja näyttely Kauppakatu 1.
Puhelimit: tehdas 1861 ja 491, myymälä 1411.

Aleksanterinkirkko.

Hämeen Kirjakauppa O. Y.

Hämeenkatu 8.
Puhelin 998
Täydellinen kirja- ja paperikauppa.

Hämeen museo.

Johanneksen kirkko.

O. Y. Kirjokuva A. B.

Viinikankatu 40.
Puhelimit: 1889 & 356.

Hämeen kivipainoista paraita.

Kansakoulut:	Alakansakoulu	Länt. puistokatu 32.
	Aleksanterinkoulu	Hallituskatu 26.
	Tammelan	„ N:o 83/XX.
	Johanneksen	„ Vartiotorinkatu 7.

Kauppaoppilaitos, Satakunnankatu 13.

Kauppakamari Läntinenkatu 25.

Kauppaseura Kirkkokatu 10.

Kotiteollisuustoimisto, Hämeen-Satakunnan

Viinikankatu 3

Käsityö- ja Tehdasyhdistys, Tampereen

Läntinenkatu 27

Klassillinen Lyseo, Viinikankatu 5.

Lennätinkonttori, Hämeenkatu 27.

Maatalousnäyttely Hatanpäällä.

Maanviljelystoimisto, Hämeen-Satakunnan

Kauppatori 7.

Toiminimi MINERVA

om. T. Lehti
Hämeenkatu 16, Puhelin 1665.
Teknokemiallisia tuotteita ja kemikaaleja.

Näsihallion suihkukaivo.

Näsilinna.

PANKKEJA

Tampereen Osake-Pankki

Hämeen, Satakunnan ja Keski-Suomen paikallispankki.
Konttorit 29 paikkakunnalla, jaettuna pitkin toiminta-alueetta.

Suomen Käsityöläis-Osakepankki

Hämeenkatu 5
Puhelimit 1486 ja 1453.

PETIT, Elävien kuvien teatteri

Hämeenkatu 31. Puhelin 1330.

Poliisikamari, Kauppakatu 1.

Poikain Ammattikoulu Läntinen Puistok. 22.

Postikonttori, Hämeenkatu 22.

Pyynikki.

Ruotsalainen Yhteiskoulu, Koulukatu 14.

W:m Sandberg Osakeyhtiö

Kauppakatu 2
Puhelimit: 2, 1110, 953 ja 1438.
Huom. Kartan toinen puoli!

Satakunnan Kirja- ja Paperikauppa

Satamakatu 7 Puhelin 687 & 1912
Hämeenkatu 14. „ 2014
Kuninkaankatu 14. „ 2011

Suomen Väri- ja Vernisatehtaan O. Y.

Hämeenkatu 14. Puhelin 866.

Suomalainen Yhteiskoulu Koulukatu 2 ja 4.

Suomen Kultaseppä O. Y. Kauppakatu 8 Puhelin: 241.

O. Y. Systema A. B.

Hämeenkatu 4
Puhelimit: 1480 ja 800.
Konttorikoneita- ja tarpeita.

Tampereen Lyseo, Hämeenkatu 39 (Reaalilyseo)

Tampereen Trikooteosten Kauppa O. Y.

Hämeenkatu 15 (Sumeliuksen talo) Puhelin: 1027.

Tampereen Tyttökoulu, Koskikatu 5.

Tampereen Tyttölyseo, Satamakatu 11.

Teatteritalo.

Teknillinen Opisto, Pyynikintie 2

Teollisuusnäyttelyalue.

TUKKULIIKKEITÄ

K. P. Ruuskanen O. Y.

Hämeenkatu 14
Puhelimit: johtaja 1543
konttori 63
myymälä 50
myymälän
konttori 1950

Kankaita, lankoja ja kutomateoksia.

Nylund & Vasenius

Hämeenkatu 5. Puhelimit: 420 ja 1989.
Kankaita ja kenkiä.

Tampereen Uusi Kutomaliike

omist. Th. Tägtström
Hämeenkatu 6. Puhelin 1125
Trikooteoksia tukuttain ja vähittäin.

Osuuskunta Maantuote r. I.

Aleksanterinkatu 26 Puhelimit: 1588 ja 1534
Viljat, apulannat ja väkirehut.

Tampereen Lyhyttavara O. Y.

Itäisenkatu 20 Puhelimit: 1688 ja 1540.

Huhtala & Valkama O. Y.

Paperitavaroita.

O. Y. Huhtamäen Tehtaat

Tamp. konttori
Viinikankatu 3. Puhelin 1081. Makeisia.

Työväenteatteri, Länt. Puistokatu 28.

Työväen opisto, Länt. Puistokatu 28.

Vanha kirkko.

Vapauden patsas.

Osakeyhtiö Attila
Tampere
Kenkä- ja Nahkatehtaat
Suosittelee valmisteitaan

SISÄ-SUOMEN SUURIN ERI-
KOISLIKE RAUTA-ALALLA,
TUKKUJA VÄHITTÄISKAUPPA.

Wm SANDBERG

OSAKEYHTIÖ

TAMPERE
KAUPPAKATU N° 2,
SÄHKÖOSOITE: SANDBERGO
PUHELIMET: 2.1110.953.1438

TALOUS
* * *
TARPEITA

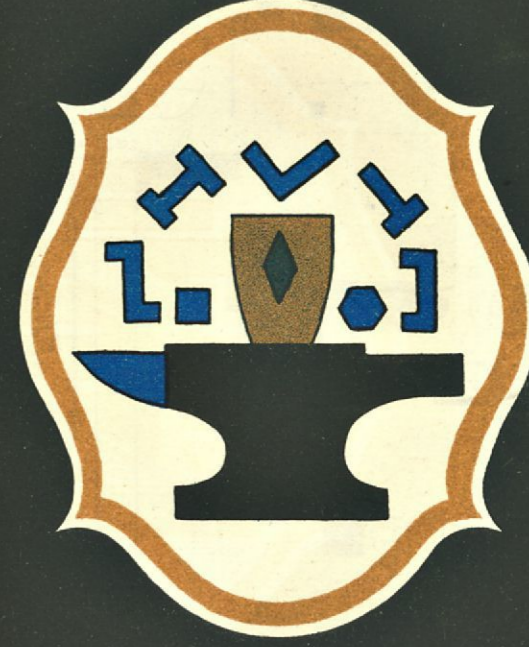
TYÖ-
* * *
KALUJA

KONE-
* * *
TARPEITA

RAKENNUS
* * *
TARPEITA

RAUTOJA
* * *
METALLEJA

Hallin

Lasi- ja Porsliinikauppa

omist. K. Edv. Koiso

Itäinenk. 26 a. ~~~~~ Puhel. 784.

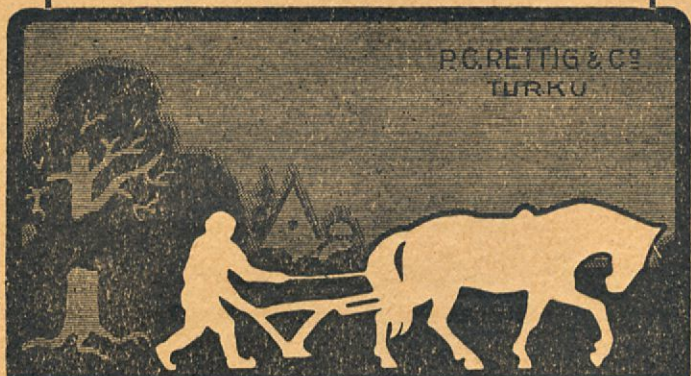
Myy tukuttain ja vähittäin

Talouslasia ja Porsliinia

Toimittaa pulloja ja lääkelaseja.

POLTTAKAA

P. C. RETTIG & Co
TURKU

Maamies

SAVUKKEITA

P. C. RETTIG & Co

HELSINKI 1922. VERNERI VARJORANNAN KIRJAPAINO

211